

УДК 657

ПРОЦЕДУРИ ВИЯВЛЕННЯ ШАХРАЙСТВА ПІД ЧАС АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Л. Р. Самедова, А. О. Ситнікова

студентки 4 курсу, група ОА-41, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – к.е.н., доцент О. Р. Антонюк

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

В даній статті розглянуто шахрайство як один із видів викривлення фінансової звітності та проаналізовано чинники, що спричиняють складність його виявлення при здійсненні аудиту фінансової звітності. Висвітлено дії аудитора при виявленні шахрайства під час аудиторської перевірки.

Ключові слова: шахрайство, аудит, викривлення, порушення.

В данной статье рассмотрены признаки мошенничества как одного из видов искажения показателей финансовой отчетности, а также сделан анализ факторов, которые усложняют процедуры его выявления при осуществлении аудиторской проверки. Представлен порядок действий аудитора для выявления признаков мошенничества.

Ключевые слова: мошенничество, аудит, искажения, нарушение.

In this article, fraud is considered as one of the types of financial reporting distortion. The factors that cause the complexity of its detection during the audit of financial statements are analyzed. The auditor's actions are described in case of fraud detection during the audit.

Keywords: fraud, audit, distortion, violation.

В умовах нестабільного законодавства, великої кількості різновидів господарських операцій на підприємстві існує можливість відхилень у бухгалтерській звітності підприємства. Обов'язки з попередження та виявлення фактів шахрайства та помилок покладається на керівництво підприємства і здійснюється шляхом впровадження та безперервної роботи ефективних систем бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю.

В сучасних економічних умовах проблема виявлення шахрайства при здійсненні аудиторської перевірки фінансової звітності є досить актуальною. Зі зростанням науково-технічного прогресу, зростають і можливості як здійснення шахрайства, так і приховування способів та методів його здійснення. Як наслідок зростає необхідність аудитора бути компетентним у вирішенні даної проблеми, а отже, вміти виявляти шахрайство при аудиті фінансової звітності.

Дана проблема може стосуватися і достатньо відомих світових компаній. За інформацією американської компанії Bloomberg, проти компанії Tesla Міністерством юстиції США відкрито розслідування за підозрою в шахрайстві. Приводом для цього став твіт глави компанії Ілона Маска, в якому він заявив, що розглядає можливий викуп акцій Tesla з ринку – тобто перетворення її на приватну компанію – за ціною \$ 420. Маск відзначав, що знайшов фінансування для угоди. Через твіт акції Tesla вирости майже на 11% до \$ 387. Пізніше Маск відмовився від своїх намірів. Після повідомлення Маска про те, що він розглядає можливість зробити компанію приватною, Tesla отримала від Міністерства юстиції запит на добровільне надання документів та співпрацю [1].

Міжнародний стандарт аудиту 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» визначають шахрайство як навмисну дію однієї особи або кількох осіб, які належать до управлінського персоналу, тих, кого наділено найвищими повноваженнями, працівників або третіх сторін із застосуванням омани для отримання неправомірної або незаконної вигоди [2].

Викривлення у фінансовій звітності можуть виникнути внаслідок або шахрайства, або помилки. Чинник, який відрізняє шахрайство від помилки, полягає в навмисності або ненавмисності основної дії, яка призводить до викривлення фінансової звітності. Аудитор має справу з двома типами навмисних викривлень, наведеними на рис. 1.

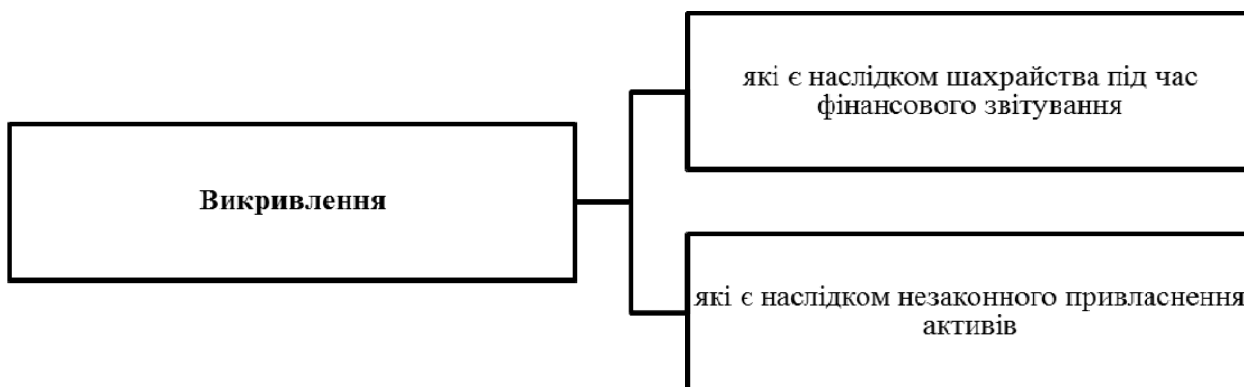

Рис. 1. Види викривлень при аудиторській перевірці фінансової звітності

Ризик невиявлення суттєвого викривлення внаслідок шахрайства вищий ніж ризик його невиявлення внаслідок помилки. Причина полягає в тому, що шахрайство може бути пов'язаним із складними та ретельно організованими схемами, розробленими для його приховування, такими як підробка, навмисний пропуск запису операцій або навмисне неправильне тлумачення для аудитора. Такі спроби приховування виявити ще важче, якщо вони супроводжуються змовою. Змова може змусити аудитора повірити, що аудиторські докази є переконливими, тоді як насправді вони є хибними. Спроможність аудитора виявити шахрайство залежить від таких чинників, як:

- досвідченість порушника;
- періодичність та обсяг маніпулювань;
- ступінь змови;
- відносний розмір окремих сум, якими маніпулюють;
- посадовий рівень причетних осіб.

Незважаючи на те що аудитор може ідентифікувати потенційні можливості для вчинення шахрайства, йому важко визначити, чи спричинені викривлення у предметі судження, наприклад у облікових оцінках, шахрайством або помилкою.

В світлі останніх подій варто проаналізувати один приклад. У квітні 2018 року ПАТ «ПриватБанк» подало позов до районного суду Нікосії (Кіпр) на структури міжнародної мережі компаній Pricewaterhouse Coopers Limited, що надають послуги з аудиту та консалтингу. «ПриватБанк» вважає, що зазнав збитків через порушення з боку PwC під час перевірки фінансової звітності фінансової установи за звітні періоди, які закінчуються 31 грудня 2013 року, 31 грудня 2014 року та 31 грудня 2015 року. Сума позовної заяви складає \$3 млрд, які, на думку представників банку, мають відшкодувати збитки. Голова Правління ПриватБанку Петро Крумханзл, зокрема, звинуватив PwC у нездатності виявити шахрайські операції. Крумханзл також зазначив, що подача позову проти PwC є логічним і необхідним кроком, з огляду на велику відповідальність PwC із перевірки фінансової звітності банку. Абсолютна нездатність PwC виявити в банку операції шахрайства впродовж багатьох років призвела до того, що практично весь корпоративний кредитний портфель

банку не обслуговується і не має відповідного заставного забезпечення. Як можна побачити, виявити шахрайство досить складно навіть для компаній із багаторічним досвідом, для досвідчених аудиторів. Причиною цього саме і є вплив чинників, перерахованих вище.

При здійсненні аудиту фінансової звітності, цілі аудитора щодо виявлення шахрайства можна визначити як своєрідні етапи для її запобігання (рис. 2).

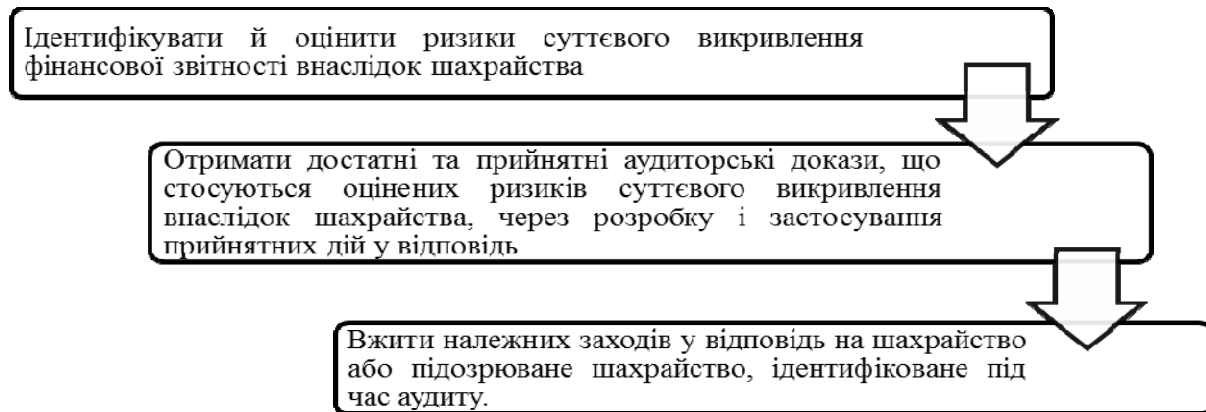

Рис. 2 . Етапи дій аудитора щодо запобігання й виявлення шахрайства

Для тих суб'єктів господарювання, в яких є діяльність внутрішнього аудиту, аудитор повинен зробити запити особам, що здійснюють таку діяльність, щоб визначити, чи відомо їм про фактично вчинені або підозрювані випадки шахрайства або такі випадки шахрайства, що розслідуються (чи були розслідувані), які впливають на суб'єкт господарювання, та отримати інформацію про їх погляди на ризики шахрайства.

Якщо всі ті, кого наділено найвищими повноваженнями, беруть участь в управлінні суб'єктом господарювання, аудитор повинен зробити їм запити, щоб визначити, чи відомо їм про фактично вчинені, підозрювані, або такі, що розслідуються (чи були розслідувані) випадки шахрайства, що впливають на суб'єкт господарювання. Ці запити також мають на меті підтвердити відповіді на запити управлінського персоналу.

Аудитор повинен оцінити, чи можуть незвичайні або неочікувані взаємозв'язки, ідентифіковані під час виконання аналітичних процедур, включаючи ті, що пов'язані з рахунками доходів, свідчити про ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

Також аудитор повинен оцінити, чи свідчить інформація, отримана в результаті інших процедур оцінювання ризиків або виконаної роботи, пов'язаної з ними, про наявність одного чи кількох чинників ризику шахрайства. Оскільки чинники ризику шахрайства необов'язково можуть свідчити про існування шахрайства, вони часто наявні за обставин, де шахрайство скоєно, і тому можуть вказувати на ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

Якщо аудитор з'ясував, що фінансова звітність суттєво викривлена, або не може дійти висновку, чи суттєво викривлена фінансова звітність внаслідок шахрайства, він повинен оцінити наслідки цього для аудиту.

Аудитор повинен отримати письмові запевнення від управлінського персоналу і за потреби від тих, кого наділено найвищими повноваженнями, про те, що вони:

- визнають свою відповідальність за розробку, встановлення й підтримання системи внутрішнього контролю для запобігання та виявлення шахрайства;
- розкрили аудитору інформацію про результати оцінки управлінським персоналом ризику того, що фінансова звітність може бути суттєво викривлена внаслідок шахрайства;

- розкрили аудитору інформацію про те, що знають про шахрайство або підозрюване шахрайство, яке впливає на суб'єкт господарювання, за участі управлінського персоналу; працівників, які виконують значні ролі у внутрішньому контролі, або інших працівників, якщо шахрайство може мати суттєвий вплив на фінансову звітність;

- розкрили аудитору інформацію про будь-які розслідування шахрайства або підозрюваного шахрайства, що впливають на фінансову звітність суб'єкта господарювання, про які повідомили працівники, колишні працівники, аналітики, регуляторні державні органи або інші особи.

Якщо аудитор отримав докази, що шахрайство існує або може існувати, важливо, щоб про це якомога швидше було повідомлено управлінському персоналу відповідного рівня. Це необхідно зробити навіть у тому разі, якщо питання можна вважати недоречним (наприклад, незначна розтрата, здійснена працівником нижчого рівня в організації суб'єкта господарювання). Визначення прийнятності рівня управлінського персоналу є питанням професійного судження. На нього впливають такі чинники, як ймовірність змови та характер і розмір підозрюваного шахрайства. Звичайно, прийнятний рівень управлінського персоналу є щонайменше на порядок вищим за рівень працівників, які, як видається, причетні до підозрюваного шахрайства.

Якщо аудитор ідентифікував або підозрює шахрайство, він повинен визначити, чи несе він відповідальність за надання звіту про випадок або підозру шахрайства стороні поза межами суб'єкта господарювання. Хоча професійний обов'язок аудитора зберігати конфіденційність інформації клієнта може виключати можливість надання такого звіту, за деяких обставин його юридична відповідальність може мати переважну силу порівняно з обов'язком зберігати конфіденційність інформації.

Підсумовуючи та узагальнюючи вищесказане, можна побачити, процедура виявлення шахрайства при аудиті фінансової звітності є багатоетапним та складним процесом. Проблематичність даного питання полягає в тому, що, по-перше, аналізуючи звітність, ми не можемо керуватись певними закономірностями та встановленими правилами, які відразу нас виведуть на факт шахрайства, по-друге, на спроможність виявити факт порушення впливає ряд чинників. Шахрайство з фінансовою звітністю є негативним явищем, його існування не обмежується певним етапом розвитку ринків, а поступово трансформується, набуваючи нових форм та видів, вимагаючи від аудитора достатньої компетентності, постійного навчання та вдосконалення власних навичок.

Список використаних джерел:

1. Ілона Маска звинуватили у шахрайстві. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-45675486/> (дата звернення: 12.10.2018).
2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2016–2017 років). URL: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontroly-yakosti-2016-2017> (дата звернення: 12.10.2018).
3. «ПриватБанк» подав позов проти аудиторської мережі PwC: Вимагає \$3 млрд. URL: https://espreso.tv/news/2018/04/02/quotpryvatbankquot_podav_pozov_prot_y_audytorskoyi_merezhi_pwc_vymagaye_3_mlrld (дата звернення: 12.10.2018).